

Csiki Varga Tamás¹: A NATO washingtoni csúcstalálkozója: az utolsó „status quo” csúcs és Európa ébredése?

Vezetői összefoglaló

- A NATO-tagállamok Washingtonban ünneplik a szövetség fennállásának 75. évfordulóját.
- Demonstrálják, hogy a közös fellépés az orosz katonai agresszióval szemben, illetve Ukrajna és az európai biztonsági rendszer fenntartása mellett töretlen, és a tagállamok vállalják a szükséges politikai és gazdasági költségeket annak érdekében, hogy az agresszió orosz költségeit növeljék, Oroszország katonai képességeit pedig gyengítsék.
- Wiesbadenben egy új NATO-parancsnokságot hoznak létre, onnan koordinálják a jövőben a tagállamok katonai támogatását Ukrajna irányában a NATO Security Assistance and Training for Ukraine (NSATU) programban, ami az ún. Ramstein Csoport (Ukraine Defense Contact Group) feladatait – egyelőre – nem veszi át. Ezekkel a lépésekkel „Trump-biztossá” kívánják tenni a támogatási folyamatokat.
- Ukrajna a következő tizenkét hónapban további, legalább 40 milliárd euró értékű katonai segílyt kap – ami az eddigi éves támogatás nagyságrendjének felel meg.
- Ugyanakkor ezúttal sem kap meghívást a csatlakozásra a szövetséghez.
- 2024-ben már 23 tagállam teljesíti a védelmi kiadásokra vonatkozó 2%-os GDP-arányos elvárást (32-ből). A védelmi költségvetésen belüli modernizációs célt (20%) 30 tagállam teljesíti.
- A tagállamok kötelezettséget vállalnak a hadiipari termelési kapacitás közös, összehangolt bővítésére (NATO Industrial Capacity Expansion pledge).
- Bemutatkozik az október 1-jével hivatalba lépő új főtitkár, Mark Rutte.

2024. július 9-11-én az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének (NATO) állam- és kormányfői a szövetség fennállásának 75. évfordulóját ünneplik Washingtonban. A csúcstalálkozó napirendje sűrűnek ígérkezik, több kiemelten fontos témával. Politikai téren az évforduló méltó megünneplése, Svédország csatlakozása és a 32 tagállam politikai egységének demonstrálása lesz a cél, egyúttal hivatalosan is bemutatják a következő főtitkárt, Mark Ruttét. Katonai téren folytatódik az elrettentési és védelmi képességek megerősítése a 2022-es Stratégiai koncepció szellemében és a regionális védelmi tervek gyakorlati megvalósítása érdekében, valamint új támogatási csomagot fogadnak el Ukrajna számára, hogy szükség esetén a következő év(ek)re is stabilan kiszámítható nem katonai és katonai támogatással segítsék az ország önvédelmi harcát Oroszországgal szemben. Ugyancsak napirenden lesznek a déli szomszédság regionális biztonsági kihívásai és a globális partnerkapcsolatok további erősítése. Bár amellet érvelhetnénk, hogy a várható döntések miatt a csúcstalálkozó közvetlen kontextusa pozitív, a biztonsági környezet romló tendenciáját ezúttal a szövetség belső kohézióját övező félelmek egészítik ki: az Egyesült Államok szerepének reális változása, kiegészülve Donald Trump lehetséges visszatérésével a Fehér Házba, újabb sokkterápiával kényszerítheti rá Európa államait, hogy fokozzák biztonságuk és védelmük érdekében tett erőfeszítéseiket.

75 éves évforduló

A NATO 1949-es alapítása óta eltelt 75 év a szövetség működésének négy nagy korszakát ölelte fel: a hidegháborús NATO-t, a hidegháború után a bővülő és partnerkapcsolatokat építő NATO-t, a válságkezelő NATO-t, majd 2014 óta a kollektív védelem alapfeladatához „visszatérő” NATO-t.² Ezen évtizedek alatt nem csupán a legerősebb katonai szövetséget képezték a tagállamok, hanem alkal-

¹ Csiki Varga Tamás (csiki.tamas@uni-nke.hu) az NKE John Lukacs Intézetének tudományos főmunkatársa.

² Lásd bővebben: TÁLAS Péter – CSIKI VARGA Tamás – ETL Alex: *Miért fontos a NATO?* Honvédség és Társadalom Baráti Kör, Székesfehérvár, 2018; SZENES Zoltán – SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY Klára: *NATO 4.0. és Magyarország. 20 év tagság – 30 év együttműködés.* Zrínyi, Budapest, 2019.

mazkodni tudtak a biztonsági környezet változásából eredő újabb kihívásokra, fenyegetésekre, és 1999 óta fenn tudtak tartani egy olyan európai biztonsági rendszert, amelyben – számunkra legfontosabb jellemzőként – Kelet-Közép-Európa (és a Balkán) államai is kollektív védelmi rendszerben, nagyhatalmi biztonsági garanciákkal és kiterjesztett nukleáris elrettentéssel alátámasztva szavatolhatták stabilitásukat és biztonságukat bármely állami vagy nem állami eredetű fenyegetéssel szemben. Anélkül, hogy akár a NATO történetét, akár a csúcstalálkozó ünnepélyes külsőségeit vizsgálánánk, ezt a tanulságot már most levonhatjuk az évforduló apropóján.

32 tagállam politikai egységének demonstrálása

Washingtonban első alkalommal vesz részt Svédország teljes jogú tagként NATO csúcstalálkozón, azt követően, hogy 2024 elején a török és a magyar parlament is ratifikálta az ország csatlakozási szerződését. Bár az közhely, hogy a NATO csúcstalálkozó általában a politikai szolidaritás, egyetértés, egység demonstrációjaként is szolgálnak, ennek az egységnek a felmutatása a növekvő külső és belső kényszerek nyomán kiemelten fontos volt. Miközben a Trump elnökség időszakában a szövetség legerősebb tagja gyakori kritikákkal és a diplomáciában kevésbé mindennapos lépésekkel okozott általános bizonytalanságot, ami miatt az új Stratégiai koncepció kidolgozását sem kezdték meg a tagállamok Trump hivatali ideje alatt, a Biden-adminisztrációval ezek a tárgyalások gördülékenyen mentek, és a 2022-es Stratégiai koncepció már az orosz–ukrán háború eszkalációjára adott válaszként született meg. Azóta minden állam- és kormányfői szintű találkozón fontos volt demonstrálni, hogy a közös fellépés az orosz katonai agresszióval szemben, illetve Ukrajna és az európai biztonsági rendszer fenntartása mellett töretlen, és a tagállamok vállalják a szükséges politikai és gazdasági költségeket annak érdekében, hogy az agresszió orosz költségeit növeljék, Oroszország katonai képességeit pedig gyengítsék. Erre Washingtonban is számíthatunk, és tekintettel arra, hogy számos tagállamban választások jelzik a politikai változások előszelét, elképzelhető, hogy a 2025-ös, Hollandiában (Hágában) rendezendő következő csúcsmű már egészen más hangulatban fog telni, ahol nem csupán a külső, de a belső status quo sem áll már majd fenn – annak minden következményével.

Új főtitkár

Az Észak-atlanti Tanács június 26-i ülésén formálisan is döntött a következő NATO főtitkár személyéről.³ Jens Stoltenberget 10 év hivatali szolgálat után Mark Rutte volt holland miniszterelnök váltja – október 1-jétől – a főtitkári poszton. Mivel a főtitkár szerepe két területen meghatározó – kifelé „a szövetség hangja”, első számú közös felhatalmazással bíró képviselője, befelé pedig az a „konszenzusépítő”, akinek ki kell alakítania a 32 tagállam közösen elfogadható álláspontját a legmagasabb szintű politikai és katonai kérdésekben –, Ruttéval kapcsolatban a legfontosabb „mérce” az, hogy diplomáciai téren hogyan áll majd helyt. Ezzel kapcsolatban az elmúlt másfél évtized alapján az előjelek pozitívak: 14 éven át négy kormánykoalíciót volt képes összetartani a viszonylag sok szereplős politikai életben Hollandiában, egészen a közelmúltig a radikális és szélsőjobboldali politikai pártok térnyerésével szemben is. Beszámolók szerint a „Teflon Mark” becenév arra utal, hogy karrierje alatt lepattantak róla a politikai botrányok, korrupciós ügyek, ami Európában sajnos megesik olykor, sőt gyakran nevezték „a zsírozónak” (aki megkeni a fogaskerekeket)⁴, ezzel is jelezve kiváló készségét arra, hogy mozgásba hozza a veszteglő ügyeket és meg egyezést alakítson ki ott, ahol megosztottság uralkodik. Erre a képességre a főtitkári ciklus alatt minden bizonnyal szüksége is lesz.

Fontos az is, hogy a nemzetközi szereplők szemében hiteles és „fajsúlyos” szereplő legyen, és ne csupán a mögötte álló intézmény adjon súlyt szavainak. Ezzel kapcsolatban ugyancsak a közel 14 éves kormányfői tapasztalat a legjobb ajánlólevél, mert e minőségében komoly tapasztalata van a világ veze-

³ NATO Allies select Mark Rutte as Next Secretary General. [online], 2024. 06. 26. Forrás: nato.int [2024. 07. 07.]

⁴ Tim MARTIN: Dutch PM Mark Rutte officially picked as new NATO Secretary General. [online], 2024. 06. 26. Forrás: Breaking Defense [2024. 07. 07.]

tőivel folytatott tárgyalások terén. Rutte álláspontja Donald Trumpgal kapcsolatban is pragmatizmust tükröz,⁵ miközben várhatóan képes arra, hogy az európai érdekeket is határozottan képviselje akár a szövetség legerősebb tagállamának vezetőjével szemben is.⁶

Ruttének „bemutatásán” túl formális szerepe nem lesz Washingtonban, a találkozót még Jens Stoltenberg fogja levezetni, és a formális átadás-átvétel előkészítése csak a nyári szünetet követően kezdődik.

Ukrajna

A találkozó legfajszínűsőbb kérdése Ukrajna lesz. A várható politikai és katonai döntések még nem a háború lehetséges végéről, lezárásának alternatív forgatókönyveiről szólnak majd, hanem az ukrán önvédelmi harchoz szükséges támogatás fenntartásáról. Szem előtt tartva azokat a politikai változásokat, amelyek a háttérben zajlanak, és amelyek bekövetkezhetnek a szövetség több vezető tagállamában – elsősorban az Egyesült Államokban –, a szövetségesek jelenlegi célja kettős: stabil, kiszámítható, szükség esetén hosszú távú különböző támogatási formák létrehozása, és ezeknek olyan intézményesített (szövetségi) keretek kialakítása, amelyek lehetőség szerint védik a folyamatokat az egyes tagállamokban történő hangsúlyváltásoktól. Konkrétan: látva az amerikai törvényhozás közel féléves döntésképtelenségét az Ukrajnának 2024-re biztosítandó pénzügyi támogatás kapcsán a demokrata elnöki ciklus végén, valamint érzékelve a republikánus elnökjelölt, Donald Trump külpolitikai üzeneteit – akár az Oroszországgal folytatandó tárgyalásról, az Ukrajnának nyújtandó támogatás csökkentéséről, akár a szövetségeseknek nyújtott biztonsági garanciákkal kapcsolatban –, „Trump-biztossá” kívánják tenni a támogatási folyamatokat.

Ezek nagyon széles körben számos nem katonai és katonai, szövetséges keretben és bilaterális alapon nyújtott támogatást is magukban foglalnak, amelyek áttekintésétől most eltekintünk.⁷ Washingtonban a biztonsági támogatás és kiképzés, haditechnikai ellátás összehangolása és NATO intézményi keretbe helyezése történik meg: a németországi Wiesbadenben egy új NATO-parancsnokságot hoznak létre, ahonnan a jövőben mintegy 700 katona fogja koordinálni a tagállamok katonai támogatását Ukrajna irányában. A *NATO Security Assistance and Training for Ukraine* (NSATU) elnevezésű program egyrészt valami kézzel fogható „eredményt” is jelent Kijev számára – hiszen a tagsági meghívás továbbra sem reális opció –, másrészt a német szerepvállalás szükség esetén alternatíva lehet, ha az amerikai hozzáállás változik. A parancsnokság fennhatósága alá fognak kerülni az ukrán haderő számára nyújtott különböző kiképzési tevékenységek, illetve azok a „képességkoalíciók”, amelyek egyes kritikus fegyverrendszerek átadását, működtetését és ellátását biztosították eddig is két- vagy többoldalú keretekben. Ilyenek már működnek az F-16-os repülőgépek, a légvédelmi eszközök, a tüzérségi eszközök és különböző hadfelszerelések és hadianyagok kapcsán is, és a közös parancsnokság alá hozataluktól a hatékonyabb koordinációt (is) várják a felek. Az NSATU parancsnoka amerikai három csillagos tábornok lesz, aki a NATO erők európai főparancsokának közvetlen alárendeltségében fog állni.⁸ Fontos azonban, hogy a parancsnokság (egyelőre) nem veszi át az ún. Ramstein Csoport (*Ukraine Defense Contact Group*) feladatait. Az 52 országból álló csoport tagjai bilaterális alapon, de amerikai vezető szerep és koordináció mellett adtak át, vagy adtak el fegyvereket, haditechnikai eszközöket Ukrajnának – ezáltal a politikai döntés súlyát, esetleges kockázatait formálisan nem emelték be a szövetség keretein belülre. Az egyes államok továbbra is az ENSZ Alapokmány 51., az önvédelemre vonatkozó cikkelyével összhangban, jogszerűen támogatják Ukrajna önvédelmét, és nem részesei a háborúnak hadviselő félként. Ezen az új NATO parancsnokság működése sem fog változtatni.

⁵ A februári müncheni biztonságpolitikai konferencia után adott nyilatkozatában úgy fogalmazott, hogy „az európai szövetségeseknek fel kell hagyniuk a Trump miatti sírás-rívással – bárki legyen is jelen a táncparketten, azzal kell dolgoznunk. Ezt az amerikai választók döntik el.” John IRISH: [Stop whining about Trump, Dutch prime minister tells Europeans](#). [online], 2024. 02. 17. Forrás: Reuters [2024. 07. 07.]

⁶ Még 2018-ban egy kétoldalú találkozó sajtótájékoztatóján történt meg, hogy Rutte félbeszakította Trumpot és „korigálta” az elnök által mondottakat. Rebecca TAN: [Trump got a dose of Dutch bluntness from visiting prime minister](#). [online], 2018. 07. 03. Forrás: Washington Post [2024. 07. 07.]

⁷ Tájékoztatósi pontként lásd: [Relations with Ukraine](#). [online], 2024. 07. 02. Forrás: Nato.int [2024. 07. 07.]; [Ukraine Support Tracker](#). [online], 2024. 07. 07. Forrás: Ifw-kiel.de [2024. 07. 07.]

⁸ Steven ERLANGER: [NATO will offer Ukraine a 'bridge' to membership, hoping that's enough](#). [online], 2024. 06. 26. Forrás: New York Times [2024. 07. 07.]

Hasonló szellemben ennek az új keretnek a kiegészítő elemét jelentik azok a kétoldalú biztonsági megállapodások, amelyekből Ukrajna 20-at kötött meg az elmúlt évben: Belgiummal, Dániával, az Egyesült Államokkal, az Egyesült Királysággal, Észtországgal, az Európai Unióval, Finnországgal, Franciaországgal, Hollandiával, Izlanddal, Japánnal, Kanadával, Lettországgal, Litvániával, Németországgal, Norvégiával, Olaszországgal, Portugáliával, Spanyolországgal és Svédországgal.⁹

Ami a pénzügyi támogatást illeti, Jens Stoltenberg megerősítette, hogy biztosítják Ukrajnát arról, hogy a következő tizenkét hónapban további, legalább 40 milliárd euró/43 milliárd dollár értékű katonai segélyt kap – ami az eddigi éves támogatás nagyságrendjének felel meg.¹⁰ Ennek a forrásnak a felhasználása is egy olyan terület, ahol az NSATU szerepet vállalhat: két olyan átfogó értékelést fognak készíteni, amelyek Ukrajna védelmi, védelmi ipari szükségleteit mérik fel a következő év(ek)re vonatkozóan, és így egyrészt célirányosan tudják a fejlesztési területeket meghatározni, másrészt a tagállamok között megosztani a feladatokat.

Politikai téren nem meglepő, de fontos, hogy Ukrajna ezúttal sem kap majd meghívást a csatlakozásra a szövetséghez, és előzetes értékelések szerint a realitásokat tükrözve szimbolikusan változhat a NATO kommunikációja is az ország NATO-tagságának lehetőségéről, amennyiben már nem „nyitott ajtóról”, hanem egy a tagság irányába mutató (de oda akár el nem vezető?) „hídszerepről” fognak beszélni, és ezt rögzítheti a zárnyilatkozat is.¹¹

A tehermegosztástól...

10 éve a newporti csúcstalálkozón tettek politikai kötelezettségvállalást a NATO-tagállamok, hogy a következő évtizedben közelíteni fogják védelmi kiadásaikat a szövetség által várt GDP-arányos 2%-hoz. Erre igencsak szükség is volt, mert miközben stratégiai sokkok érték Európát – a Krím illegális orosz annexiója és a Donbasz destabilizálása, az ún. „Iszlám Állam” felemelkedése, valamint, bár az ISAF művelet véget ért, tovább folytatódott az afganisztáni szerepvállalást is –, csupán három szövetséges védelmi kiadásai érték el ezt a szintet. 2014 előtt a legtöbb tagállam a rövid távú gazdasági érdekeit helyezte a hosszabb távú befektetést igénylő biztonsági érdekek elé, és ezt a biztonsági környezet általánosságban még lehetővé tette. Az elmúlt évtized azonban sorozatos válságokat és a nagyméretű fegyveres konfliktus visszatérését hozta Európán belülre, amire már a tagállamok is reagáltak.¹²

Bár a motivációs tényezők változatosak – az orosz katonai agressziótól való félelem, a nemzeti haderők megkésett modernizációja, a védelmi képességek fejlesztése, a törékeny államok stabilizációjának támogatása a Közel-Keleten és Észak-Afrikában, a terrorizmus elleni fellépés, a migrációs folyamatok megfékezése, vagy éppen Donald Trump kritikájára adott válasz –, a NATO-tagállamok valóban emelni kezdték védelmi költségvetésüket. Ez a pozitív trend még a COVID okozta gazdasági válság alatt sem szűnt meg, majd Oroszország 2022-es katonai agressziója új lendületet adott neki. Így 10 éves átlagban éves 5,64%-os növekedést értek el – amiben kiugró a 2023-as (+9,3%) és a 2024-es (17,9%) év, jól jelezve a védelmi képességek megerősítésének, és a védelmi ipari fejlesztések, megrendelések bővítésének szándékát. 2023-ban már tíz, 2024-ben a jelenlegi előrejelzések szerint 23 tagállam katonai kiadásai érik el, vagy haladják meg a 2%-os GDP-arányt a 32-ből. az „aluteltjesítők” között a sebezhetőbb gazdasági helyzetben lévő Spanyolországot és Olaszországot találjuk a nagy tagállamok közül, mellettük pedig Belgium, Horvátország, Kanada, Luxemburg és Portugália költ a vártnál kevesebbet védelemre. Emellett a modernizációs 20%-os célt 30 tagállam teljesíti (Kanada és Luxemburg a kivétel) a 2014-es nyolchoz képest – azaz általánossá vált a modernizáció.¹³

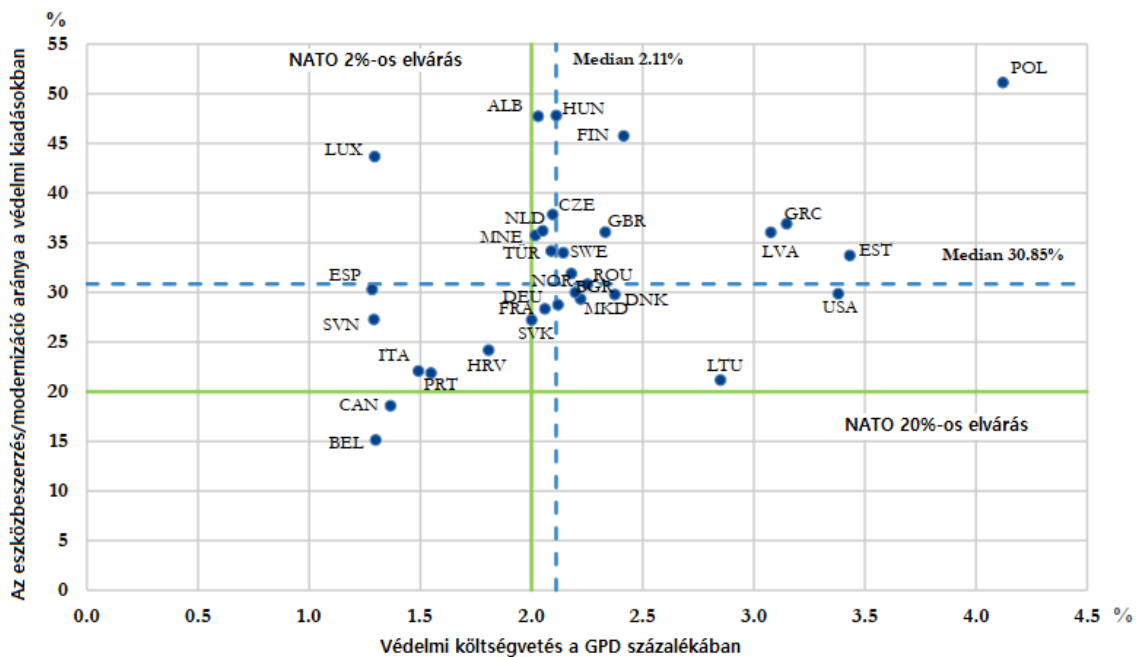
⁹ Jakub BER – Piotr ZOCHOWSKI – Jacek TAROCINSKI: [The first shells under the Czech initiative have arrived in Ukraine. Day 859 of the war.](#) [online], 2024. 07. 02. Forrás: Ows.waw.pl [2024. 07. 07.]

¹⁰ Sabine SIEBOLD: [NATO members pledge 40 billion euros in military aid for Ukraine, diplomats say.](#) [online], 2024. 07. 03. Forrás: Reuters [2024. 07. 07.]

¹¹ ERLANGER, i.m.

¹² Áttekintő jelleggel lásd: NÉMETH Martin – PALKOVICS Máté: [Csiki Varga Tamás: Fegyverkezik Európa, három év alatt kéne megduplázni a magyar védelmi költségvetést.](#) [online], 2022. 06. 07. Forrás: Portfolio [2024. 07. 07.]

¹³ [Defence expenditure of NATO countries \(2014-2024\).](#) [online], 2024. 06. 17. Forrás: Nato.int [2024. 07. 07.]

1. ábra: A NATO-tagállamok védelmi kiadásai a NATO által megfogalmazott elvárások tükrében 2024-ben (becslés): a nemzeti össztermék (GDP) 2%-ához, és a védelmi költségvetésen belül a 20%-os modernizációs arányhoz viszonyítva.¹⁴

Bár megfogalmazódott olyan javaslat is, hogy a védelmi kiadási minimumcél emeljék a GDP arányában 2,5%-ra¹⁵, ezzel kapcsolatban nincs egyetértés a tagállamok között¹⁶ – érthetően a lemaradók nem kívánják még nagyobb hátrányban tudni és még több politikai bírálatnak kitenni magukat. Mégis, fontos látni a trendet, aminek fenntartása egyrészt szükségszerűség (a romló biztonsági környezet miatt), másrészt könnyen hamarosan politikai kényszer is lehet (a változó amerikai szerepvállalás tükrében. Ez pedig elvezethet az arányosabb tehermegosztásról (*burden-sharing*) szóló vita helyett az európai államok strukturálisan is nagyobb szerepvállalásához és az ehhez szükséges költségek felvállalásához (*burden-shifting*).

... a szerepmegosztásig

Miközben a 2022-es stratégiai koncepció láthatóan erősebb alapokra helyezte a kollektív védelmi feladatokat és – a magasabb fokú készenléten, reagáló képességen, az előretolt védelmi és az elrettentési képességek megerősítésén keresztül – dinamikusabb eszközöket biztosít azokhoz, a 2024-es csúcstalálkozó könnyen az utolsó „status quo” csúcstalálkozó lehet a szövetség számára. Nem csupán abban az értelemben, hogy változik a biztonsági környezet, hiszen erre folyamatosan reagálni kellett a tagállamoknak, és nem is kifejezetten Oroszország – egyelőre vitatott eredményű – kísérlete miatt, hogy ukrajnai háborújával megváltoztassa az európai biztonsági rendszert, hanem az Egyesült Államok változó nagy stratégiájának következtében. Ennek kiszámítható eleme az Ázsia felé fordulás (*pivot to Asia / rebalancing*), amit formálisan már 2012-ben meghirdetett az Obama-kormányzat,¹⁷ és azóta is következetes, sőt a 2020-as évekre is előre jelezhető maradt, hiszen azóta mind a Trump, mind a Biden-kormányzat stratégia-képe Kínát azonosította első számú kihívóként.¹⁸ Az amerikai nagy stratégia jelen pillanatban kiszámíthatatlan

¹⁴ Uo.

¹⁵ Noah KEATE: [UK wants NATO defense target upped to 2.5 percent](#). [online], 2024. 04. 24. Forrás: Politico [2024. 07. 07.]

¹⁶ Tim MARTIN: [NATO bids to stop splits by delaying 2.5 percent GDP spending plan until 2024: Estonian official](#). [online], 2024. 07. 02. Forrás: Breaking Defense [2024. 07. 07.]

¹⁷ Lásd: CSIKI Tamás – MOLNÁR Ferenc – VARGA Gergely: [Az Egyesült Államok védelmi stratégiai irányváltásának háttere, elemei, valamint hatása Európára és Magyarországra](#). In: *Nemzet és Biztonság*, 4. évf., 2012/4, 96–110.

¹⁸ Lásd: CSIKI VARGA Tamás: [A Trump-stratégia nyomában – A 2017-es amerikai Nemzeti Biztonsági Stratégia értékelése](#). In: *Nemzet és Biztonság*, 11. évf., 2018/2., 103–124.; CSIKI VARGA Tamás – TÁLAS Péter: [Erő is Diplomácia – Az Egyesült Államok stratégiai érdekei és lehetőségei a Biden-kormányzat időszakában](#). In: *Nemzet és Biztonság*, 15. évf., 2022/1., 17–48.

eleme az Egyesült Államokban erősödő izolacionalizmus gondolata egy újabb Trump-elnökséggel párosulva, ami akár rövid időn belül, alapvető elemeiben is gyengítheti az amerikai szerepvállalást a NATO-ban, nehéz dilemmák elé állítva az európai államokat biztonságuk fenntartása tekintetében.

Közhelynek tekintjük, hogy Európa már a második világháború során jelentős függésbe került az amerikai katonai hatalomtól, és a hidegháború alatt kialakult ab ovo egyenlőtlen¹⁹ tehermegosztás fokozatosan olyan szerepmegosztássá vált, amiben Európa lényegében kiszervezte védelmének legfontosabb feladatait az Egyesült Államoknak. Ez a helyzet az 1990-es évektől még látványosabbá vált azzal, hogy miközben Európa elkezdte felélni békeosztalékát²⁰, Washington „unipoláris pillanatát” az ezredforduló után stratégiai túlterjeszkedésre használta fel (Afganisztán, Irak). Mégis, a délszláv háború figyelmeztetése azt a politikai szándékot is életre keltette Európában, hogy a kontinens államai is rendelkezzenek komolyabb katonai – legalább válságkezelő – képességekkel, amit az EU Közös Biztonság- és Védelempolitikájának életre hívása (1992), a St. Malo-i Nyilatkozat (1998) és a Helsinki Képességcélok (1999) is jeleztek. Sőt, a NATO-n belül is téma volt az európai biztonsági és védelmi identitás (*European security and defense identity* – ESDI), és ennek nyomán „a szövetség európai pillérének” megerősítése.

Ugyanakkor az amerikai vezetés kevésbé volt lelkes támogatója az önálló európai ambícióknak, ahogy az Madeleine Albright 1998-as „3D” állásfoglalása is jelezte.²¹ Viszont fontos látni, hogy éppen ez az a három jellemző, amivel Európa képes lenne biztosítani az arányosabb szerepmegosztást, akár független cselekvési képességet is kialakítva: vagyis a tevékenységek duplikálása bizonyos mértékig szükséges (lenne) az európai védelmi tervezés és műveleti vezetés-irányítás (katonai parancsnokságok) biztosításához; az önálló válságkezelési képesség pedig annak katonai eszközeivel, különösképpen a jelenleg döntően Washington által biztosított stratégiai képességek (műholdas felderítés, megfigyelés, hírszerzés, légi csapásmérés, légi utántöltés, stratégiai légiszállítás, stb.) terén nyilvánvalóan az Egyesült Államoktól való leválást jelentené; míg az európai védelmi ipar versenyképes fejlesztéséhez egyes területeken az Egyesült Államokkal szembeni „diszkrimináció” is szükséges, hiszen az európai védelmi ipar nem képes kialakítani saját technológiai bázisát és vevőkörét, ha az európai államok folyamatosan amerikai haditechnikát vásárolnak. Nem véletlen, hogy a 2010-es évek közepe óta zajló eszmecsere az európai stratégiai autonómia megteremtéséről, illetve megerősítéséről, ugyanezekről a kérdésekről szól.

Bár európai szemszögből azon vitatkozni, hogy „uniós” vagy „NATO-s” képességekről beszélünk-e a tagállamok esetében, fából vaskarika, mert csak a nemzeti haderők elemeiből és eszközeiből építkezhet mindkét szervezet (*single set of forces*) és nincsenek különálló, párhuzamosan létező katonai képességsomagok. Ugyanakkor amerikai szempontból az fontos volt, hogy a NATO védelmi tervezésében hiteles és elérhető képességekkel vegyenek részt az európai tagállamok is. Európa esetében pedig azt érdemes szem előtt tartani, hogy nemcsak a második legnagyobb szövetséges szárazföldi haderővel rendelkező Törökország, hanem a nukleáris hatalom és jelentős haditengerészeti, illeti légierővel rendelkező Nagy-Britannia sem áll rendelkezésre egy EU-művelet esetére a Brexit óta (legfeljebb ad hoc koalícióban).

A gordiuszi csomó átvágására a lehetőséget az adná, ha tíz év tanakodás²² és egy újabb Ukrajna elleni orosz agresszió, valamint több, a déli szomszédságból Európát is sújtó válság (migrációs hullámok, az ún.

¹⁹ A NATO-ban testet öltött transzatlanti kapcsolat azért egyenlőtlen a hidegháború óta, mert a globális érdekekkel, hatalmi eszközökkel és jelenléttel rendelkező Egyesült Államok az egykori globális jelenlétét (gyarmatok) és képességeit, jelenlétét fokozatosan feladó, elvesztő, legfeljebb regionális érdekeket képviselő európai államokkal áll szövetségben – ennek megfelelően az eltérő szintű célokhoz rendelt eszközök, erőforrások is kisebbek Európában. Ezzel együtt az „arányosítás”, Európa saját elrettentési és védelmi képességeinek megteremtése által racionális lépés lenne, mert ezáltal csökkenthető függősége is az amerikai biztonsági garanciáktól és katonai képességektől.

²⁰ A „békeosztalék” fogalma azokat a pénzügyi forrásokat takarja, amelyeket a hidegháború végével enyhülő nemzetközi környezetben az európai államok már nem fordítottak katonai képességeik fenntartására, fejlesztésére, hanem inkább szociális, jóléti célra használtak fel. Ez természetesen népszerű lépés volt a lakosság körében, egyúttal viszont azt is eredményezte, hogy az európai katonai képességek mennyiségben elkezdtek fogyni, minőségben pedig lemaradni, egyes új, modern területeken – stratégiai légi szállítás, légi utántöltés, lég- és rakétavédelem – pedig állandó képességhiányok alakultak ki, az eszközök gyártásához szükséges technológia kifejlesztése nélkül, ami ugyancsak amerikai függőséget szült.

²¹ A 3 „D” jelentése: „no duplication of efforts, no decoupling from the U.S., and no discrimination against the U.S.” azaz, a tevékenységek duplikálásának, az Egyesült Államoktól való leválásnak és az Egyesült Államokkal szembeni diszkriminációnak a tilalma. Madeleine ALBRIGHT: The Right Balance Will Secure NATO's Future, In: *Financial Times*, 1998. 12. 07.

²² Lásd: CSIKI Tamás: [Az Európai Tanács közös biztonság- és védelempolitikai csúcstalálkozásának háttere és eredményének értékelése](#). In: *Nemzet és Biztonság*, 6. évf., 2014/1, 48–63.; ETL Alex: [Az Európai Tanács közös biztonság- és védelempolitikai csúcstalálkozásának kontextusa és eredményei](#). In: *Nemzet és Biztonság*, 7. évf., 2015/3, 114–124; NÁDUDVARI Anna: [Az európai védelmi kezdeményezések törésvonalai](#). In: *Nemzet és Biztonság*, 13. évf., 2020/1, 111–131.

„Iszlám Állam” jelentette terrorfenyegetés) után a kontinens államai valóban komolyan vennék saját biztonságuk és védelmük feltételeinek megeremtését és biztosítanák a szükséges erőforrásokat, összehangolt módon. Ily módon akár ez elmúlt évtizedben is meg lehetett volna erősíteni az európai fellépés lehetőségét, ami viszont a gyakorlatban felveti azt a problémát, hogy ezt leghatékonyabban az Európai Unió keretében lehetne megtenni. Azonban a „védelmi unió” megeremtése az integráció mélyítése nélkül nem történhet meg, aminek viszont a szuverenitásuk védelmére hivatkozó tagállamok a legnagyobb akadályai. A védelempolitika továbbra is kormányközi kompetencia az Unión belül, és mint ilyen, nem képes egységesen, hatékonyan működni, mint egy nemzetállam esetében, hanem 27 nemzetállam koordinációs mechanizmusán keresztül (nem) működik.

Ehhez képest a trumpi kritikák már a 2017-2020-as elnöki ciklusban is azt hangoztatták, hogy Európa gondoskodjon saját biztonságáról, majd a 2024-es üzenetek azt lebegtették, hogy Amerika nem védi meg európai szövetségeseit – miközben a Trumphoz köthető elemzői körök már arra vonatkozó víziókat készítenek, hogy milyen formában tudja magát minél nagyobb mértékben kivonni az Egyesült Államok az európai biztonság fenntartásából, hogy Kínára koncentrálhasson.²³ Mint említettük, ez részben az amerikai nagy stratégia kiszámítható trendjébe illik, részben viszont a megvalósítás módja, ütemezése és hatása kiszámíthatatlan, Trump személyétől függ. Amennyiben – akár az ukrajnai rendezéshez kapcsolódóan – az európai szövetségeseket kész helyzet elé állítja Washington, az a transzatlanti kapcsolat legnagyobb törését hozhatja el a szövetség fennállása óta.

Így miközben a szövetségeselek előszeretettel mutatnak egymásra is, mint akik miatt a szerepmegosztás újrakalibrálása nem történt meg eddig, látható, hogy ebben mindkét fél „hibás” volt. Azonban Donald Trump visszatérése az amerikai elnöki székbe az európai államokat szélsőséges esetben hirtelen (akár egy éven belül) olyan kényszerhelyzetbe hozhatja, amit nem fognak tudni áthidalni. Természetesen a legkedvezőtlenebb forgatókönyv, hogy a NATO cselekvőképessége meggyengül, miközben az európai (akár EU-s) közös cselekvőképesség gyenge marad, nagyban függ attól, hogy Trump mit hajlandó és képes beváltani sajtóüzeneteiből, mert az amerikai nagy stratégiának nem érdeke, hogy teljesen ellökje magától európai szövetségeseit. A szövetségi status quo felborításának és egy új „szerepmegosztás” kialakításának azonban fennáll a lehetősége.

Ehhez képest a racionális megoldás az amerikai és európai szerepek újrakalibrálása lenne, amiben az európai szövetségeseleknek készen kell állni védelmi kiadásuk növelésére, katonai képességeik megerősítésére és védelmi iparuk fejlesztésére, részben valóban megkettőzve a védelmi tervezési, ipari, műveleti képességeket a NATO és az EU oldaláról. Washingtonnak pedig el kell fogadnia, hogy Európa csak akkor tud önállóbb lenni, ha a függés se nem kényelmes opció, se nem kötelesség, hanem egy racionálisan kalibrált szerepmegosztás egyik eleme (például a nukleáris elrettentés terén).

Védelmi ipar

A változó teher- és szerepmegosztásra, nem kevésbé az orosz–ukrán háború tanulságaira és az európai államok orosz fenyegetés-percepciójára adott válasz része lesz a vilniusi csúcstalálkozón elfogadott Védelmi Termelési Cselekvési Terv²⁴ nyomán egy, a közös termelési kapacitás összehangoltan bővítését szolgáló kötelezettségvállalás (*NATO Industrial Capacity Expansion pledge*). Hasonlóan az Európai Unióban végbe menő védelmi ipari folyamatokhoz,²⁵ a NATO-tagállamok is azokon a kulcsterületeken kívánják bővíteni a termelési kapacitásokat, ahol a szűk gyártási keresztmetszet korlátozza mind a saját eszközállomány és hadianyag-készlet bővítését, mind az Ukrajnának szánt támogatás előállítását. Ez a légvédelmi és tüzérségi rendszerek mellett kiemelten igaz azok elhárító rakétáira és lőszerreire, ahol két célt tűz ki a vállalás: a tagállamok több éven átnyúló, stabilan kiszámítható termelést (és az ehhez szükséges kapacitás-bővítési befektetéseket) lehetővé téve nagy, közös megrendelési csomagokat alakítsanak ki, érdekeltté téve a védelmi ipari szereplőket és költséghatékonyabbá téve magát a beszerzést is; valamint a

²³ Lásd például: Sumantra MAITRA: [Pivoting the US away from Europe to a dormant NATO](#). [online], 2023. 02. 16. Forrás: Center for Renewing America [2024. 07. 07.]

²⁴ CSIKI VARGA Tamás – TÁLAS Péter: [A vilniusi NATO-csúcstalálkozó napirendje](#). *SVKI Elemzések*, 2023/9.

²⁵ Lásd: Tamás CSIKI VARGA: *Reinforcing European defense industry for times of great power conflicts*. Central European Academy, Miskolc, 2024. (kézirat)

közös felhasználást erősítő, interoperabilitást fokozó egységes sztenderdek alkalmazását az új megrendelések során.²⁶

Partnerkapcsolatok

Megismételve az elmúlt csúcstalálkozók gyakorlatát, Washingtonban Dél-Korea, Japán, Ausztrália és Új-Zéland politikai vezetői is jelen lesznek, ami a globális „nyugat” érdekközösségének a kifejezése. Ebben több tényező is közrejátszik. Az európai államok érdekeltek abban, hogy Ukrajna önvédelmi erőfeszítéseit ezek az országok is támogassák – akár fegyverekkel is; emellett több európai ország (Észtország, Finnország, Lengyelország, Norvégia, Románia) jelentős fegyverbeszerzési programokat folytat Dél-Koreával. A csendes-óceáni partnerek a Kínával kapcsolatos globális versengésben keresik – politikai, gazdasági, akár katonai – szövetségeseiket. A kettő között pedig a legfontosabb összekötő kapocs az Egyesült Államok, Washington ugyanis szövetségi rendszerének két legfontosabb (európai és csendes-óceáni) pillére esetében két nagyhatalmi kihívóval néz szembe: Európában a közvetlen katonai fenyegetést jelentő Oroszországgal, Ázsiában pedig a hosszú távú kihívásként megjelenő Kínával. Oroszország ukrajnai agressziójára nemcsak Washingtonban, hanem Ázsiában is mérceként tekintenek: engedik-e a nyugati hatalmak, hogy katonai erővel változtassák meg a status quo regionális rendjét a kihívók, feláldozzák-e Ukrajnát egy ideiglenes kiegyezés keretében – és megtörténhetne ez a Dél-kínai-tengeren vagy Tajvan esetében? Mivel Kína megítélése közel sem egységes a NATO-n belül és a szövetség alapító célkitűzése az észak-atlanti térségre vonatkozott, védelmi céllal, a csúcstalálkozón sem várható radikális változás az eddig látott egyensúlyozó politikához képest, de néhány gesztust tesznek majd Washington és ázsiai szövetségesei felé.

Déli szomszédság

Bár 2022 óta egyértelműen Kelet- és Közép-Európa a szövetség figyelmének fókuszja, a déli kihívásokat is figyelemmel követik a tagállamok. A főtitkár 11 főből álló szakértői csoportot kért fel egy értékelő jelentés elkészítésére még tavaly, amit május 7-én mutattak be.²⁷ A jelentés a Közel-Kelet, Észak-Afrika és a Száhel-övezet biztonsági kihívásaival – a humán biztonsággal, a terrorizmus elleni fellépéssel, a migrációval, a tengeri biztonsággal és kalózkodással, szervezett bűnözéssel stb. foglalkozik, és ezekhez kapcsolódóan fogalmaz meg javaslatokat. Ezek nyomán a déli szomszédság is szerepet fog kapni a csúcstalálkozón.

²⁶ Aurélie PUGNET: [NATO's defence industrial pledge takes shape in yet another bid to boost output](#). [online], 2024. 07. 05. Forrás: Euractiv [2024. 07. 07.]

²⁷ [Independent expert group supporting NATO's comprehensive and deep reflection process on the Southern Neighborhood – Final Report](#). [online], 2024. 05. 07. Forrás: Nato.int [2024. 07. 07.]

Stratégiai Védelmi Kutatási Elemzések

2024/12

Az „SVKK Elemzések” 2003 óta munkatársaink tematikus szakpolitikai elemzéseit megjelentető időszaki kiadvány, melyben a szerzők független kutatói álláspontjukat közlik.

Az NKE Eötvös József Kutatóközpont John Lukacs Intézetének keretében működő Stratégiai Védelmi Kutatási Program szakpolitikai kutatásokat végez, a kiadványaiban megjelenő elemzések, álláspontok, vélemények nem feltétlenül tükrözik a szerkesztőség vagy a kiadó véleményét. Az elemzésben foglalt információk, adatok, megállapítások tájékoztatás céljából készültek.

Kiadó: NKE Eötvös József Kutatóközpont John Lukacs Intézet Stratégiai Védelmi Kutatási Program

Szerkesztés és tördelés:
Tálas Péter

A kiadó elérhetősége:

1581 Budapest, Pf. 15.

Tel: 00 36 1 432-90-92

E-mail: jli@uni-nke.hu

2024 – : NKE Stratégiai Védelmi Kutatási Elemzések (ISSN 2063-4862)

2019–2024: NKE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések (ISSN 2063-4862)
2012–2019: NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4862)
2011–2012: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4854)
2007–2011: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések (ISSN 2063-4854)
2003–2007: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4854)

© Csiki Varga Tamás